

СВОЄ – ЧУЖЕ VS ДОБРО – ЗЛО: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ОПОЗИЦІЙ У ПОБУТОВІЙ СВІДОМОСТІ НОСІЇВ СЛОВ'ЯНСЬКИХ, ГЕРМАНСЬКИХ І РОМАНСЬКИХ МОВ (на матеріалі паремій)

У статті зроблено спробу простежити універсальні ознаки та національні особливості взаємозв'язків опозицій «своє – чуже» та «добро – зло», які реалізуються в українських, російських, польських, англійських, німецьких і французьких пареміях. Виявлено закономірності і причини існування прямих і перехресних зв'язків між компонентами аналізованих протиставлень у колективній свідомості носіїв зіставляваних мов.

Ключові слова: етнолінгвістика, мовна картина світу, концепт.

В статье осуществлена попытка проследить универсальные признаки и национальные особенности взаимосвязей оппозиций «свое – чужое» и «добро – зло», которые реализуются в украинских, российских, польских, английских, немецких и французских паремиях. Выявлены закономерности и причины существования прямых и перекрестных связей между компонентами анализированных протиставлений в коллективном сознании носителей сопоставляемых языков.

Ключевые слова: этнолингвистика, языковая картина мира, концепт.

The article is an attempt to trace the universal features and the national peculiarities of the correlations between the oppositions «own – strange» and «good – evil» which are realized in Ukrainian, Russian, Polish, English, German and French proverbs and sayings. It also states the regularities and reasons of the existence of the direct and indirect links between the components of the oppositions under analysis in the collective consciousness of native speakers of the contrasted languages.

Key words: ethnolinguistics, language worldview, concept.

Поділ світу на «свій» і «чужий» і, відповідно, на «своє» і «чуже» в ньому належить до констант культури всіх народів. Опозиція «своє – чуже» виникає із найархаїчнішого універсального механізму самоідентифікації етнічної свідомості, який виражається у семіотичній моделі «я – вони», і є опорним пунктом у визначенні менталітету як специфічної для певного соціуму системи світорозуміння і світовідчуття. Ю. Степанов, акцентуючи на значенні вказаної опозиції для регулювання стосунків усередині певної спільноти людей, трактує «своє – чуже» як протиставлення, що є одним із основних концептів будь-якого колективного, масового, народного, національного світовідчуття [17, с. 472]. Важливим є також становлення розуміння меж

свого і чужого для розвитку особистості. Розрізнення між своїм та чужим – перший і основний досвід людини від того моменту, як вона починає розвиватися як індивід. Із розвитком свого власного Я нога в ногу крокує усвідомлення різних ступенів чужого або ж, навпаки, різних ступенів своєї належності та пов'язаності з відповідними групами, колективами. Водночас усвідомлення себе завжди є відмежуванням від чужого. У цьому виявляється схильність ставити себе в центр всесвіту [7, с. 449]. Тому будь-які ціннісні протиставлення в побутовій свідомості будуть похідними стосовно опозиції «своє – чуже», що й пояснює кореляцію кількісно найрепрезентативнішої (особливо в слов'янських мовах) паремійної опозиції «своє – чуже» як із

вузловими, так і периферійними протиставленнями паремійної асоціативно-вербальної сітки зіставлених слів'янських, германських та романських мов. Мета пропонованої розвідки – проаналізувати особливості взаємозв'язків протиставлень «своє – чуже» і «добро – зло», що об'єктивуються в паремійних корпусах української, російської, польської, англійської, німецької і французької мов. Поставлена мета зумовлює розв'язання таких завдань: визначити типи і характер механізмів вибору між компонентами зазначених опозицій; з'ясувати причини суперечливостей в оцінці *свого* і *чужого*, що реалізуються в пареміях зіставлених мов.

Нам невідомі праці, присвячені розв'язанню зазначених завдань, хоча загалом різноманітні аспекти вербалізації опозиції «своє – чуже» вже були об'єктом дослідження в мовознавчих студіях і висвітлені у статті О. Селіванової, присвяченій концептуальному моделюванню цього протиставлення в українській етносвідомості [15, с. 26-27].

Традиційно вважається, що психологічним підґрунтям аналізованої опозиції є аксіологічне протиставлення в архаїчній свідомості *свого* як позитивного, безпечного, добре знаного, *чужому* як негативному, небезпечному, невідомому [15, с. 26; 25, с. 80]. Проте аналіз різномовного паремійного матеріалу не засвідчує подібної однотайності у трактуванні вказаного протиставлення в побутовій свідомості більшості європейських народів. Враховуючи прямі і перехресні корелятивні зв'язки між опозиціями «своє – чуже» і «добро – зло», виділяємо чотири універсальні базові паремійні тематичні групи.

1. Модель «своє – добре (краще від чужого)», вербалізована вже в латинських прислів'ях *Suum cuique pulchrum*. – Кожному своє миле [21, с. 329]; *Et proprius panis magis exstat in ore suavis*. – Власний хліб краще смакує [21, с. 118], закономірно має найчисельнішу реалізацію в паремійних фондах сучасних мов. Більшість із названих прислів'їв і приказок багатоваріантні: *Ліпше своє, як людське* [14, с. 103]; *Свій хліб найситніший* [12, с. 314]; *Для ворони нема крацих дітей, як воронячі* [12, с. 215]; *Всяк сам себе загляденьє* [5 (2), с. 95]; *Собинка всего дороже; Всякому свое мило* [5 (2), с. 96]; *Każdemu się swoje podoba* [27 (3), с. 358]; *Swoje zawsze pewniejsze i pożyteczniejsze niż cudze* [27 (3), с. 361]; *Każda pliszka swój ogon chwali* [27 (2), с. 954]; *Every man likes his own thing best* [28, с. 230]; *Every cook praises his own broth* [26, с. 83]; *The owl thinks her own young fairest* [29, с. 196]; *Jedem gefällt seine Weise wohl* [11, с. 134]; *Jeder Schreiber lobt seine Feder* [11, с. 136]; *Jeder Mutter Kind ist schön* [3, с. 74]; *Chaque prêtre loue ses reliques* [24, с. 92]; *A l'âne l'âne semble très beau* [3, с. 74]; *Chacun prise sa merchandise* [10, с. 23].

Спільними для зіставлених мов є також похідні паремійні тематичні моделі «своє погане – добре» і «своє погане краще від чужого доброго»: *Своє миле, хоть зогниле* [14, с. 104]; *Ліпша своя солома, як чужа перина* [12, с. 108];

Дитя хоть и криво, да отцу, матери мило [5 (2), с. 96]; *Свой сухарь лучше чужих пирогов* [5 (2), с. 102]; *Lepiej swoje na smole niżli czyje w rosole* [27 (3), с. 360]; *A tar in my country is better than the honey of others* [28, с. 137]; *Unser Kohl schmeckt wohl* [11, с. 186]; *Mein Klee ist mir lieber als Nachbars Weizen* [11, с. 157]; *Pain acquis avec sueur est plus chéri que tartes et rôti* [10, с. 62].

Універсальна тенденція до ідеалізації *свого*, широко відображена в прислів'ях і приказках названих мов, є віддзеркаленням людського егоцентризму, про що свідчить незмінна актуальність ідеологем, які були реалізовані ще в латинських пареміях *Tunica pallio proprior est*. – Туніка ближча, ніж плащ [21, с. 336] і *Omnes homines callent ad quaestum suum*. – Всі люди дбають про свою користь [21, с. 247]. Так, перша з них має не лише відповідники в досліджуваних мовах, пор.: *Всякому своя сорочка ближче до тіла* [13, с. 49]; *Своя пазуха ближче* [13, с. 50]; *Своя рубашка к телу ближе* [5 (2), с. 97]; *Своя кожа рубахи дороже* [5 (2), с. 99]; *Bliższa koszula ciału niż suknia (kaftan, kabat)* [27 (2), с. 151]; *Near is my coat (shirt), but nearer is my shirt (skin)* [29, с. 235]; *Near is my petticoat, but nearer is my smock* [26, с. 372]; *Das Hemd ist mir näher als der Rock (die Weste)* [11, с. 39]; *Ma chair (peau, chemise) m'est plus près que ma chemise (robe)* [3, с. 149], але й набула в кожній з них численних варіантів. Приміром, український еквівалент аналізованого прислів'я має близько двадцяти варіантів.

2. Кваліфікація *чужого* як негативного, що виявляється в тематичній моделі «чуже – зло», виразно простежується лише в східнослов'янських мовах. У польській, англійській, німецькій і французькій мовах натрапляємо лише на поодинокі прислів'я і приказки, що слугують ілюстрацією вказаної моделі: *Гіркий чужий хліб* [12, с. 310]; *Чужий хліб рот дере* [12, с. 316]; *Чужий кожух не гріє* [13, с. 48]; *Сусідські діти найпустіші* [13, с. 120]; *Дешева риба на чужом блюде* [5 (2), с. 98]; *Чужая скотина – не животина* [5 (2), с. 101]; *Чужой мед горек* [5 (2), с. 102]; *Чужой хлеб в горле петухом поет* [5 (2), с. 103]; *Cudzy ogień nie grzeje* [27 (1), с. 338]; *Co własnego, zawsze jest mniej mile* [27 (3), с. 721]; *Fremder Leute Brot essen, tut weh* [11, с. 109]; *Qu'il est difficile d'être content de quelqu'un!* [24, с. 51]; *Le pain d'autrui est bien dur* [3, с. 176].

Універсальними маркерами *чужого* в пареміях є *крадене, позичене і дароване*. *Чуже* в таких випадках трактується не як зло само по собі, а його джерело: *Позиченим волом не доробишия* [12, с. 155]; *Дарованим конем не наїздишия* [14, с. 79]; *З краденим багатий не будеш* [13, с. 377]; *Даровья милости – неоплатные долги* [4, с. 416]; *Чужая пожива не разжива* [5 (2), с. 101]; *Чужая одежда не надежа, чужой муж не кормилец* [5 (2), с. 101]; *Pożyczeniem się nie napasiesz* [27 (2), с. 1047]; *Kradzione nie tuczy* [27 (2), с. 185]; *He that trusts to borrowed ploughs will have his land lie fallow* [26, с. 379]; *Stolen goods never thrive* [28, с. 775]; *Wer eilt nach fremdem Gut, auf den wartet Armut* [11, с. 220];

Etre après le bien d'autrui, cause avec raison la perte du sien [3, с. 1]; *L'habit volé ne va pas au voleur* [20, с. 544]. Тому носії зіставлених мов радять не покладати надії на користь від чужого добра: *He zazíxaj na čужої ко́жух, щоб і свого не позбути́сь* [13, с. 48]; *He nađeї́ся, Роман, na čужої карман* [5 (2), с. 102]; *He that is fed at another's hand may stay long ere he be full* [28, с. 252]; *He goes long barefoot that waits for dead man's shoes* [28, с. 171]; *Wer auf des Andern Schuhe wartet, bis er tot ist, der geht barfuß* [3, с. 114]; *Unrecht Gut thut nicht gut* [3, с. 61]; *Argent d'autrui nul n'enrichit* [10, с. 9]; *On ne doit pas compter sur les souliers d'un mort, vue la risque d'aller pieds nus* [3, с. 114].

3. У всіх названих мовах найбагатшу образну структуру мають паремії тематичної моделі «чуже – добре (краще від свого)»: *Солодка морква, та в сусідовому городі* [12, с. 114]; *На чужій ниві все ліпша тиенія* [12, с. 101]; *Все чуже смачніше* [14, с. 105]; *Чужої у хлб слаще калача* [5 (2), с. 100]; *Хороша рыба, да на чужом она блюде; В чужої руке кус и долше и толще* [5 (2), с. 101]; *Na cudzym lepsze zboże; Cudzy chleb nasmaczniejszy; Cudza krówka dojnieszka* [27 (1), с. 339]; *The grass is always greener on the other side of the fence* [29, с. 39]; *Our neighbour's ground yields better corn than ours* [29, с. 40]; *Auf Nachbars Feld steht das Korn besser* [11, с. 21]; *Das Huhn des Nachbarn ist eine Gans* [11, с. 40]; *Der Speck ist am fettesten in anderer Leute Pfanne* [11, с. 109]; *Bonne est la poule qu'un autre nourrit* [3, с. 27]; *Le cheval du voisin vaut mieux que le mien* [24, с. 52]; *Une vache vue de loin a assez de lait* [24, с. 154].

Ця логіко-тематична група прислів'їв і приказок досить широко представлена вже в латиномовному паремійному корпусі, пор.: *Aliena nobis, nostra plus aliis placent*. – Чуже більше подобається нам, наше – іншим [21, с. 18]; *Fertilior seges est alienis semper in arvis*. – На чужих полях хліба видаються завжди кращими [21, с. 132]; *Vicinum pecus grandius uber habet*. – Худоба сусіда дає більше молока [21, с. 358].

Похідна комбінована тематична модель «чуже – добре, своє – краще» реалізується лише у слов'янських мовах: *Чуже миле, своє наймиліше, чуже святоє, своє пренайсвятіше* [14, с. 106]; *За морем тепліше, та дома миліше* [12, с. 138]; *У гостях добре, а вдома краще* [14, с. 33]; *За морем теплеє, а у нас светлеє (веселеє)* [5 (1), с. 254]; *Твое дороже (краснее, белее), а свое милее* [5 (2), с. 97]; *Wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej* [27 (1), с. 470] – *Всюди добре, а дома найліпше* [12, с. 138]; *Wszędzie dobrze, lepiej między swymi* [27 (1), с. 459].

4. Інверсована схема «своє – погане (гірше від чужого)» кількісно і якісно нерепрезентативна. Вона здебільшого реалізується в пареміях, що базуються на порівнянні, а також вербалізованому чи прихованому ситуативному протиставленні свого чужому: *Свій завжди гірший за чужого* [13, с. 136]; *Чужі діти скоро ростуть, а свої помалу* [13, с. 121]; *Чужа жінка все ліпша, як своя* [13, с. 98]; *Свой хлб приедчив* [5 (2), с. 101]; *К нашему берегу не привалит хороше дерево* [5 (2), с. 101]; *So*

cudze, to dobre, co swoje, to zle; Cudzy baran kruchy, a swój żylasty [27 (1), с. 339]; *No man is a hero to his valet* [29, с. 96]; *No man is content with his lot* [29, с. 39]; *There is but one shrew in all the world, but every man thinks he has one* [26, с. 434] – *Es gibt nur ein böses Weib, aber ein Jeder meint, er hätt es* [3, с. 53]; *Chacun se plaint que son grenier n'est pas plein* [24, с. 57]. До цієї тематичної групи належить паремізоване висловлювання біблійного походження *Ніхто не буває пророком на батьківщині своїй* [22, с. 222], яке поповнило паремійні фонди більшості європейських мов: *В своєї землі нікто пророком не буває* [5 (1), с. 257] – *A prophet is not without honour save in his own country* [28, с. 650] – *Der Prophet gilt nichts in seinem Vaterland* [11, с. 61] – *Nul n'est prophète en (dans) son pays* [20, с. 892].

Існування антонімних тематичних моделей аналізованої групи прислів'їв і приказок повністю відповідає універсальним принципам побудови паремійних фондів мов. Як узагальнення соціального, історичного і поведінкового досвіду, вони поєднують тексти, які суперечать і водночас доповнюють один одного. Ситуативність кваліфікацій свого і чужого, відображена в пареміях, якнайповніше відображає, з одного боку, особливості людської природи, а з другого – різноаспектну варіативність життєвих обставин, що можуть об'єктивно вимагати протилежних оцінок чи реакцій. Звідси – логічна універсальність і суперечливість досліджуваного паремійного матеріалу. Тому висновок про захоплення чужим як вияв заздрості, що притаманна українцям, зроблений на основі аналізу єдиної приказки *Чужа хата біліша, чужа жінка миліша* [6, с. 214] є надто поспішним. Навіть апіорі можна припустити, що паремії з ідентичною логічною структурою побутують якщо не в усіх, то принаймні більшості мов світу. Крім того, контекстуальне застосування прислів'їв цієї групи не завжди імплікує заздрість.

Традиційне архаїчне значення «свого» як позитивного залишається незмінним лише в тому разі, коли під «своїм» розуміють власний дім, який має універсальне символіко-магічне значення оберегу, прихистку від зла і бід. Так, за давніми віруваннями, навіть диявол не має сили полонити людину, що перебуває під прихистком власного дому. Бідний селянин, герой української народної казки «Залізноноса босорканя», рятується від переслідувань чорта втечею на власне подвір'я. *«Пустити! Це вже моє подвір'я! Тут я господар!»* – кричить він, щойно опинившись біля своєї хати [18, с. 114].

Спільними для багатьох культур є народні уявлення про поріг рідного дому, його сакралізація [16, с. 95]. Не випадково лексеми *пори́г, ме́жа, гра́нь, гра́ниця, початок* і *передде́нь* в українській мові включені до одного синонімічного ряду [8, с. 306]. На особливе символічне значення порога вказує сербське прислів'я *Кутьни је праг највета планина*, яке стверджує, що переступити через рідний поріг важче, ніж через найвищу гору [1, с. 25].

За спостереженням Г. Яворської, *хата* в українській мові сприймається як частина більшого простору, який складається з окремих частин: «природно-культурного» – *садок, город*, а також господарського – *двір, подвір'я, клуня* тощо. Часто вживані словосполучення *вийти з хати і зайти до хати* вказують не на вихід за межі «свого простору», а на переміщення в ньому [23, с. 723]. Таке перенесення меж «свого» і «чужого», хоч і дещо архаїзоване, все ж можливе, коли йдеться про власне сільську традиційну українську хату-господу. Однак воно не унікальне і виявляє себе в інших етнокультурах. Подібно пише В. Колесов і про російський «дом», який так само не завжди є межею, за якою починається «чуже». Якщо двері – межа житлового простору, то ворота – вихід у світ – межа між світом «своїх» і «чужих» [9, с. 210-212]. Звідси – паремія *Не переходи чужої межі* [14, с. 106], адже «чуже» (те, що за межею рідного дому чи країни) в народних уявленнях – це не лише щось невідоме, але й небезпечне: *Співай, доню, дома, бо в людях наплачешся* [13, с. 126]; *В чужий край не залітай, щоб крилецька мати* [14, с. 255]; *Научит горюна чужая сторона* [5 (1), с. 255]; *Чужая сторона – вор (разбойник)* [5 (1), с. 255]; *W obczyźnie, to w zgniliźnie* [27 (2), с. 662]; *Far from home, near thy harm; He that would be well, needs not go from his own house* [29, с. 266].

Зрозумілою є також уся сила сербського прокляття *Тако своје кутје жив не видно!* [1, с. 25], адже людина без власної хати позбавлена певного магічного захисту і тому ніколи не може почувати себе в цілковитій безпеці. В українському паремійному корпусі відображено споконвічне бажання людини мати свій дім: *Дай, Боже, умерти, та не під чужим плотом* [13, с. 187]; *Бодай ніхто не дочекав у чужім кутку вмерти* [12, с. 137] тощо.

Особливий статус рідного дому в стереотипних національних уявленнях носіїв європейських мов, набутий ним ще на початкових етапах розвитку людської свідомості, очевидно, сприяв безперешкодному запозиченню латинського прислів'я *Turpis avis, proprium quae foedat stercore nidum.* – Нікчемний той птах, який бруднить своє гніздо послідом [21, с. 337] у сучасні паремійні корпуси: через романські і германські мови (французький варіант прислів'я відомий з XII ст. [24, с. 182], англійський – з XIII ст. [28, с. 397]) – у слов'янські (у польській мові паремію фіксують з 1600 р. [27 (2), с. 1152]; в українській вона вперше засвідчена в записях Г. Лькевича 1841 р. [2, с. 27]). Варіативність вказує на поширеність паремії у більшості зіставлених мов: *Добра птиця свого гнізда не каляє* [12, с. 213]; *Злий то птах, що своє гніздо каляє* [13, с. 361]; *Поганий той птах, що ся свого гнізда брудить* [13, с. 365]; *Худая та птица, которая гнездо свое марает; Глуна та птица, которой гнездо свое немилло* [5 (1), с. 254]; *Zły (podły, paskudny, ostatni) to ptak, co swe gniazdo plugawi (paskudzi, kala, lajni)* [27 (2), с. 1152]; *It is*

an ill (foul) bird that betrays (defiles, fouls) its own nest [28, с. 397]; *Es ist ein böser Vogel, der sein Nest beschmutzt* [11, с. 101]; *Vilain oiseau celui qui salit son nid* [24, с. 182].

Ідеалізовано-романтичні уявлення про далеке, невідоме, недосяжне і бажане «чуже» добро, вимріяний земний рай, відомі людству ще з найдавніших часів [7, с. 464-465], знайшли відображення і в національних паремійних корпусах: *На чужій стороні і жук м'ясо, і стару бабу молодичею зуть* [12, с. 227]; *Славен бубен за горами* [14, с. 41]; *За-морем телушка полушка, да рубль перевозу* [4, с. 346]; *Im dalej, tym lepiej* [27 (1), с. 409]; *Hills are green afar off* [26, с. 229]. Проте нечисленні прислів'я і приказки, що репрезентують цю паремійну тематичну групу, свідчать про маргінальність реалізованої ідеологемі в колективній свідомості носіїв усіх зіставлених мов. Домінуючою залишається віра в безпечність і надійність свого, в чому переконують російські паремії *Хвали заморье (чужую сторону), а сиди дома; Не бери дальнюю хваленку, бери ближнюю хаянку!* [5 (1), с. 254].

Християнство відкидає всі архаїчні колективні уявлення, ставлячи Бога в центр світобудови і вважаючи його (як абсолютне добро) основою людського життя. Прислів'я і приказки, що передають християнські світоглядні засади, руйнують давні концептуальні зв'язки між опозиціями «своє – чуже» і «добро – зло», реалізуючи ідеологему «людина, яка перебуває під Божою опікою, огорожена від усіх небезпек» у паремійних корпусах усіх європейських мов: *З одним Богом на сто ворогів; Як Божа воля, то виринеш з моря* [19, с. 2]; *С богом пойдешь – добрый путь найдешь; На Бога положишся, не обложишся* [5 (1), с. 23]; *Kogo Bóg chce zachować, wśród ognia nie zginie* [27 (1), с. 169]; *Where God will help, nothing does harm; They are well guided that God guides* [29, с. 114]; *Wer Gott zum Freunde hat, dem schadet keine Kreatur; Was Gott will erhalten, das kann nicht erhitzen noch erkalten* [3, с. 8]; *L'homme s'agite, mais Dieu le mène* [24, с. 134]. Тому – *Без Бога ні до ворит, а з Богом хоч і за море* [19, с. 2]; *С Богом хоть за-море* [4, с. 346]; *Bez Boga niepewna każda droga* [27 (1), с. 143].

Універсальна схильність людини ставити себе в центр буття не залежить від етнічної приналежності, соціального статусу, природно-географічних та економічних умов побутування. Ця тенденція зумовлює:

1) оцінювання інших людей чи речей лише з огляду на своє «я»: *Кожний по собі судить* [13, с. 387]; *Кожний мірить після себе* [14, с. 133]; *Найкраще своєю п'яддю мірити* [14, с. 133]; *Своя рука (свій глаз) не солжет* [5 (2), с. 105]; *Každy swoim łokciem mierzy* [27 (2), с. 463]; *He that is warm thinks all so* [29, с. 153]; *Jeder sieht durch seine eigene Brille* [11, с. 136]; *Il semble à un larron que chacun lui est compagnon* [24, с. 294]; *Il est avis au renard que chacun mange poules comme lui* [24, с. 295];

2) неможливість адекватної характеристики свого і чужого: своє добро, як і чуже зло,

гіперболізується, а своє зло (недоліки, вади, помилки) або ігнорується, або недооцінюється: *В чужім оці і порошину бачиш, а в своїм і бревно не примічаєш* [13, с. 237]; *Сміялася верша з болота, а сама в болоті* [12, с. 266]; *Жаба в болоті галасує: «Рай! Рай!»* [12, с. 230]; *Под лесом соломинку видит, а под носом бревна не видит* [5 (2), с. 105]; *Сам в гязи лежит, а кричит: не брызгай!* [5 (2), с. 108]; *W cudzym oku zdźbło, a w swoim belki nie widzi* [27 (2), с. 726]; *Nikt do siebie, co do inszych, nie widzi* [27 (3), с. 357]; *Men are blind in their own cause* [26, с. 320]; *Our own opinion is never wrong* [29, с. 236]; *The pot calls the kettle black* [29, с. 49]; *Auf andre Leute Jeder sieht, doch Niemand merkt, was ihm gebricht* [3, с. 27]; *Der Esel schimpft das Maultier: Langohr* [3, с. 36]; *Le chaudron trouve que la poêle est trop noire* [24, с. 52]; *Il voit une paille qui est dans l'oeil de son prochain, et il ne voit pas une poutre qui est dans le sien* [3, с. 27], що є однією з причин існування антонімічних базових паремійних логіко-тематичних схем, які репрезентують зв'язки протиставлень «своє – чуже» і «добро – зло».

Суб'єктивна кваліфікація градуальних зв'язків між компонентами опозицій «своє – чуже» і «добро – зло», зумовлена оцінкою найрізноманітніших життєвих ситуацій через їх співвіднесення з особистими інтересами людини – узагальненим «я» абстрактного універсального носія побутової свідомості, що може бути спроектоване на кожне конкретне «я» носія будь-якої мови, відображена в паремійних корпусах усіх зіставлюваних мов. Тому закономірною є широка кількісна і якісна реалізація логіко-тематичних схем, які репрезентують егоцентричний підхід до оцінки взаємозв'язків між складовими аналізованими протиставлень у різномовних паремійних корпусах:

а) «чуже зло (біда) – не зло»: *Чужа біда – людям коляда* [14, с. 152]; *Чужий біль нікому не болить* [13, с. 174]; *Чужа шия – не своя, зломиться – друга буде* [13, с. 250]; *За чужою щеккою зуб не болит* [5 (2), с. 97]; *Чужая шкура не болит; Чужая слеза – вода* [5 (2), с. 98]; *Чужая беда – смех* [5 (2), с. 99];

Cudza bieda (nieszczęście) ludziom śmiech (zabawką) [27 (1), с. 97]; *Es hinkt niemand an eines andern Fuß* [11, с. 101]; *Fremde Sorgen hängt man an den Nagel* [11, с. 109]; *On ne peut sentir le poids du fardeau d'un autre* [3, с. 176]; *Mal d'autrui n'est que songe* [24, с. 53];

б) «своє зло (біда) – подвійне зло»: *Кожному своя хвороба тяжка* [13, с. 176]; *Чужий син дурний – сміх, а свій син дурний – плач* [13, с. 128]; *Всякому своя слеза едка; Своя болячка – велик желвак* [5 (2), с. 97]; *Każdemu swoja choroba nacięższa* [27 (1), с. 287]; *Każdemu jego krzyż najcięższym się zdaje* [27 (2), с. 225]; *Every one (horse) thinks his sack heaviest* [28, с. 231]; *The evils we bring on ourselves are the hardest to bear* [29, с. 228]; *Jeder meint, er habe das größte Kreuz* [3, с. 23]; *Jedem wird seine Bürde schwer* [11, с. 134]; *Chacun sent son mal; A chacun sa propre douleur parait plus grave* [3, с. 23].

Таким чином, проведений аналіз свідчить про існування як прямих, так і перехресних зв'язків між компонентами опозицій «своє – чуже» і «добро – зло», які вербалізуються в пареміях слов'янських, германських і романських мов, що не підтверджує традиційних уявлень про домінування однобічної кваліфікації *свого* як позитивно, а *чужого* як негативно маркованого в побутової свідомості. Такі результати дослідження закономірні і зумовлені кількома причинами: місткістю самих понять *свого* і *чужого*, що, крім широкого діапазону відношень належності, містять ще і просторовий компонент; різночасовістю паремійних утворень, що формують відповідний тематичний блок прислів'їв і приказок, які є носіями як міфологічних, так і християнських світоглядних засад; ситуативністю паремійного матеріалу, який обслуговує найрізноманітніші життєві ситуації. Характер взаємозв'язків між аналізованими протиставленнями, що об'єктивуються в пареміях, відображають особливості людського Я, суб'єктивність якого зумовлює кваліфікаційні суперечності. Перспективним є подальше дослідження взаємозв'язків опозиції «своє – чуже» з іншими базовими і периферійними протиставленнями, що репрезентуються в паремійних фондах мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буслаев О.И. Русские пословицы и поговорки // Архив историко-юридических сведений, относящихся до России, издаваемый Н. Калачовым. – М.: Типограф. А. Семена, 1854. – С. 1-176.
2. Галицькі приповідки і загадки. Зібрані Григорієм Лькевичем. Репринтне відтворення з вид. 1841 р. / Ред. Н. Бічужа; Авт. післямови Р. Кирчів. – Львів, 2003. – 144 с.
3. Гольдгардт-Ландау Г.М. Русские пословицы, поговорки, прибаутки и притчи в переводе на соответствующие имъ галлицизмы и германизмы. – Одесса: Тип. Л. Нитче, 1888. – 180 с.
4. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х т. – М.: Русский язык, 1981. – Т. 2. – 779 с.
5. Даль В.И. Пословицы русского народа: В 2-х т. – М.: Худож. лит., 1984. – Т. 1-2.
6. Зинченко В. «Свое» и «чужое» в стихотворении Т.Г. Шевченко «И мертвым, и живым, и нерожденным землякам моим в Украине и не в Украине мое дружеское послание» // Свое и чужое в европейской культурной традиции: литература, язык, музыка. Доклады участн. научн. конф. – Н. Новгород: ДЕКОМ, 2000. – С. 213-214.
7. Історія європейської ментальності / За ред. П. Дінцельбахера. Пер. з нім. В. Кам'янець. – Львів: Літопис, 2004. – 720 с.
8. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. – К.: Вид-во «Орієн» при УКСП «Кобза», 1995. – 472 с.

9. Колесов В.В. Древняя Русь: наследие в слове. Мир человека. – СПб.: Наука, 2000. – 326 с.
10. Критская О.В. Французские пословицы и поговорки. – М.: Гос. изд-во «Высшая школа», 1963. – 95 с.
11. Кудіна О.Ф., Пророченко О.П. Перлини народної мудрості. Німецькі прислів'я та приказки. Посібник. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 320 с.
12. Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / Упоряд. М.М. Пазяк. – К.: Наук. думка, 1989. – 480 с.
13. Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / Упоряд. М.М. Пазяк. – К.: Наук. думка, 1990. – 528 с.
14. Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми / Упоряд. М.М. Пазяк. – К.: Наук. думка, 1991. – 440 с.
15. Селіванова О.О. Опозиція *свій – чужий* в етносвідомості (на матеріалі українських паремій) // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 26-34.
16. Словник символів / За заг. ред. О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 1997. – 156 с.
17. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
18. Сто казок. Найкращі українські народні казки з ілюстраціями провідних українських художників / За ред. І. Малковича. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛІА-МА-ГА, 2006. – 161 с.
19. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Впорядкував М. Номис. – Торонто – Київ: Бескид, 1993. – 226 с.
20. Французско-русский фразеологический словарь. Около 35000 выражений / Под ред. Я.И. Рецкера. – М.: Гос. изд. иностр. и нац. словарей, 1963. – 1112 с.
21. Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки. – К.: Вища школа, 1990. – 436 с.
22. Цимбалюк Ю., Кобів Й., Смурова Л., Латун Л. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами. Науково-навчальний посібник. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 410 с.
23. Яворская Г.М. О концепте ДОМ в украинском языке // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура: Сб. статей в честь Н.Д. Арутюновой. – М.: Языки Славянской культуры, 2004. – С. 716-728.
24. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes par M. Maloux. – Paris: Librairie Larousse, 2001. – 628 p.
25. Faryno J. Swój/Obcy // Mentalność rosyjska. Słownik / Opr. i zred. A. Lazari. – Katowice: Interdyscyplinarny Zespół Badań Sowiologicznych Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. – S. 79-80.
26. Mieder W. The Prentice-Hall Encyclopedia of world proverbs. A Treasury of Wit and Wisdom through the Ages. – New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1986. – 582 p.
27. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich: W IV t. / Red. J. Krzyżanowski. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969 – 1972. – T. I-III.
28. The Oxford Dictionary of English Proverbs. 3rd ed. / Ed. by F.P. Wilson. – Oxford: Clarendon Press, 1992. – 930 p.
29. The Penguin Dictionary of Proverbs. 2nd ed. / Ed. by R. Fergusson & J. Law. – Penguin Books, 2000. – 365 p.

Рецензенти: д.філол.н., професор Мегела І.П.,
д.філол.н., професор Науменко А.М.